

La mala vida d'uns, conseqüències per a les altres: els “vividors” i el seu entorn en el Regne de Mallorca (segles XVI-XVII)

La mala vida de unos, consecuencias para otros: los “vividores” y su entorno en el Reino de Mallorca (siglos XVI-XVII)

A má-vida de uns, conseqüència para outros: os “vividores” e seu círculo no Reino de Maiorca (secs. XVI-XVII)

The bad life of some, consequences for others: the rogues and their familiar surroundings in the Kingdom of Majorca (16th and 17th centuries)

Victòria BAUÇÀ NICOLAU¹

Resum: La literatura, el teatre i l'art del Barroc van mostrar habitualment l'arquetip de l'home ebri que es refugiava a la taverna de la seva vida. Aquesta figura existí en la societat popular, on els tipus es diversificaven i els vicis s'ampliaven. Si es para atenció a la documentació, es troben diversos casos d'homes de “mala vida”, el comportament dels quals tenia conseqüències greus en les dones del seu entorn, que es resumirien en violència i pobresa. Per a sortir d'aquesta situació, aquestes dones van utilitzar diferents estratègies com cercar el suport de coneguts i familiars, però també de les institucions del Regne de Mallorca.

Paraules clau: Vi – Alcohol – Joc – Mala vida – Pobresa – Violència – Dona.

Abstract: The literature, the theatre, and the art of the Baroque period usually showed the archetype of the drunk man who took refuge in the tavern of his life. This figure existed in popular society, where the types were diversified, and vices expanded. If you pay attention to the documentation, there are several cases of men of bad life whose behaviour had serious consequences on the women in their environment, which would be summed up in violence and poverty. To emerge from this situation, these women used different strategies such as seeking support from acquaintances and family members, but also from the institutions of the Kingdom of Majorca.

¹ Universitat de les Illes Balears. *E-mail:* victoria.bauca@uib.cat.

Aquest treball forma part del projecte PRD 2018-17 titulat «Conflicte i identitat en el Regne de Mallorca (Segles XIV-XVIII)» i finançat per la Comunitat Autònoma de les Illes Balears a través de la Direcció General de Política Universitària i Recerca amb fons procedents de la Llei de l'impost sobre estades turístiques (ITS 2017-06).

Keywords: Wine – Alcohol – Gambling game – Bad life – Poverty – Violence – Woman.

ENVIAT: 14.03.2021

ACCEPTAT: 18.04.2021

Introducció

Il·lustració 1

Los borrachos o el triunfo de Baco, Diego de Velázquez (Museo del Prado)²

El Barroc es va configurar com un període d'esplendor en tots els terrenys de l'art en el sí de la Monarquia Hispànica. Aquesta riquesa va manifestar-se en la mateixa realitat quotidiana fins al punt de forjar una societat visual. La imatge configurava la reputació

² Manuel Peña Díaz fa una exposició molt interessant sobre les diferents interpretacions que es poden donar sobre aquesta obra, cabdal sense cap dubte pel Barroc espanyol. PEÑA DIAZ, M. *op. cit.*, pp. 234-238.

de la persona i era expressió d'estament, estat civil o situació econòmica. L'ornamentació, la representació i l'aparença eren la base de la societat i de l'art d'aquesta etapa³.

Entre la segona meitat del segle XVI i la primera del segle XVII es van construir una societat i una cultura basades en la importància de l'honor i de l'honra; conceptes clau en aquestes centúries. L'honra havia de ser salvaguardada pels homes i residia en les dones de la família. D'aquí, que tots els escenaris quotidians eren susceptibles de modificar la reputació de qualsevol persona per veure's afectada per acusacions, injúries, comportaments que anaven en contra de la moral o bé perquè s'havia alterat la seva condició.

No és estrany, doncs, que l'art i la literatura se servissin d'ells per a mostrar les realitats, més o menys, quotidianes⁴. La temàtica artística del Barroc bevia de les reaccions populars a les circumstàncies que travessava la Monarquia Hispànica, o bé perseguia provocar-les. Per aquest motiu tant es troben representacions d'esdeveniments històrics com d'escenes quotidianes. Inaugurat després de Trento, el Barroc mostrà la societat en els diversos aspectes de la seva vida: amor, família, honra, vicis, etc.

Una de les temàtiques comunes als diferents artistes del conegut Segle d'Or de l'art hispànic van ser els vicis, presentats com la transgressió dels pecats. Trento havia marcat la Contrareforma catòlica construint una moral més rígida i disciplinària. Llavors, la desviació de la norma i de la moral era interpretada com una escletxa de llibertat al domini autoritari de l'Església i de l'Estat. Tanmateix, pecat i delicte anaven de la mà⁵.

Un dels elements més representats lligat al vici era el consum d'alcohol, que solia representar-se a través d'al·legories en el cas de la pintura, com *Els Borratxos o El triomf de Bacus* de Velázquez, i a través de personatges, com pot ser Cosme en l'obra *La dama*

³ ÁLVAREZ-OSSORIO, ALVARIÑO, A. «Rango y apariencia. El decoro y la quiebra de la distinción en Castilla (ss. XVI-XVIII)». *Revista de historia moderna*, 17 (1998-1999), pp. 265.

⁴ PEÑA DIAZ, M. "Días de vino y risas. Arte, literatura y transgresiones cotidianas (siglos XVI-XVII)". *Studia historica, Historia moderna*, 40, 1 (2018), p. 256.

⁵ ÁLVAREZ CORA, E. "La definición del delito entre los siglos XVI y XVIII". *Ius fugit*, 19 (2016), p. 36.

duende de Calderón de la Barca⁶. Fins i tot, en el mateix *Quixot* apareixen referències al vici de la beguda, sobretot en Sanç⁷.

No debades, els propis autors de sonets i poemes creuaven acusacions entre ells sobre el gust excessiu del competidor per les begudes espirituoses. Així, per exemple, es creu que Góngora dedicà els següents versos a Lope de Vega i a Quevedo:

Hoy hacen amistad nueva,
más por Baco que por Febo,
don Francisco de Quebebo
y Félix Lope de Beba.⁸

El consum abusiu d'alcohol és recurrent en les obres del Barroc europeu, no es restringia a l'àmbit hispànic. Mostra d'això són els quadres: *El vi de la festa de Sant Martí* de Brueghel, *El triomf de Silenus* de Poussin o *Hèrcules borratxo* de Rubens. Tots aquests autors no dubtaven en mostrar d'una manera més o manco al·legòrica la rellevància de l'alcohol en la societat del moment: déus i herois ebris, bacanals i festes. Les interpretacions des del punt de vista de la història de l'art poden ser diverses, però no hi ha dubte que l'obra és filla de les circumstàncies i del context en què s'ha creat, per la qual cosa és mostra de la realitat que es vivia en aquell moment.

El borratxo, com a tipus literari i artístic, es configurava com un personatge habitual en el Barroc. El seu entorn habitual era la taverna, on també tenia lloc l'altre gran vici d'aquest període: el joc. D'aquí que les representacions d'aquests dos elements junts també sigui recurrent en l'art europeu d'aquests segles: *Els jugadors de cartes* o *La vocació de Sant Mateu* de Caravaggio en són una mostra.

⁶ ANTONUCCI, F. “[Sobre construcción y sentido de ‘La dama duende’ de Calderón](#)”. Alicante: Biblioteca virtual Miguel de Cervantes, 2013.

⁷ PEÑA DÍAZ, M. “Días de vino y risas. Arte, literatura y transgresiones cotidianas (ss. XVI-XVII)”. *Studia Historica, Historia moderna*, 40, 1 (2018), p. 251.

⁸ *Ibidem*, p. 250.

Il·lustració 2

Els jugadors de cartes, Michelangelo Caravaggio (Kimbell Art Museum).

En una societat marcada per les noves directrius morals tridentines i per les dificultats econòmiques, alguns dels seus membres van cercar, tal i com mostraven els grans pintors, poetes i dramaturgs, la solució als seus problemes en el vi o l'aiguarent i el joc, construint per a ells mateixos i pel seu entorn una mala vida.

I. La mala vida

Els segles de la modernitat a Mallorca es van caracteritzar per una escassetat constant de blat, cosa que originava successives crisis de subsistència.⁹ La població de la part forana va començar a deixar el camp i es va traslladar a Ciutat, ja no només en moments de penúria econòmica, sinó també quan es donaven canvis en la propietat de la terra o hi havia conflictivitat.

⁹ JUAN VIDAL, J. "Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna". *Mayurqa: revista del Departament de ciències històriques i teoria de les arts*, 16 (1976), pp. 87-113.

Quan la població rural arribava a Ciutat es trobava en una situació molt complicada a nivell laboral: no podien integrar-se en els gremis, veient-se condemnats al treball estacional o bé a viure de la caritat.¹⁰ Malgrat aquesta situació, no es pot generalitzar en tots els àmbits econòmics. El comerç, per exemple, va viure temporades de bonança, així com també altres professionals van arribar a acumular molta riquesa i poder, com van ser els paraires.¹¹

En aquest context, qualsevol persona era susceptible de caure en la pauperització, fet que es donava freqüentment. Prova d'això era el pobre vergonyant: persona que havia caigut en la pobresa, però que abans no ho era. Des del segle XVI i durant el segle XVII va augmentar el nombre de pobres a Mallorca, en general, i a Ciutat, en particular. Aquest no és un fenomen exclusiu del Regne de Mallorca, sinó que l'augment de rodmons i marginats es va donar a totes les ciutats europees.¹²

La polarització social en termes de riquesa era evident al Regne de Mallorca i es manifestava més clarament a Ciutat, on hi havia les institucions caritatives més importants del Regne. L'Hospital General o la Casa de la Misericòrdia que eren els encarregats d'acollir els pobres, marginats i malalts -entre altres-, sobreviuen econòmicament gràcies a aportacions particulars, una mostra més del contrast social. Aquestes institucions no prohibien l'entrada a ningú, sinó que en anys de carestia i fam, es pot veure que reclamaven ajuda als jurats perquè "[l'hospital] en aquesta temporada estreta i penosa no tancava la porta a ningú".¹³

Davant la inestabilitat econòmica i social, la societat mallorquina va reaccionar de dues formes diferents. Circumstàncies com les reiterades crisis de subsistència o l'auge del bandolerisme (i altres) van afavorir que la població cerqués vies d'escapament a la seva pròpia realitat. En primer lloc, es poden mencionar les festes, habituals en el Barroc, on s'hi construïen estructures, es feien processons i la llum tenia un especial protagonisme. Aquestes celebracions adoptaven un caràcter carnavalesc on es donava una inversió dels valors establerts, tant jeràrquics com de gènere: pobres vestits de

¹⁰ DEYÁ BAUZÁ, M. J. "L'assistència social a Mallorca durant l'Antic Règim". PASCUAL, A. (coord.). *De la beneficència a l'estat del benestar. Història dels serveis socials a Mallorca (s. XVI-XX)*. Palma: Consell de Mallorca. Departament de Benestar social. Institut mallorquí d'Afers Socials, 2011, p. 14.

¹¹ DEYÁ BAUZÁ, M. J. *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (segles XVI-XVII)*. Palma: El Tall, 1998, p. 30.

¹² CHARTIER, R. "La construcción estética de la realidad. Vagabundos y pícaros en la Edad Moderna". *Tiempos modernos*, 7 (2002-2003), p. 4.

¹³ ARM AH 4262, f. 19v.

rics, homes vestits de dones, etc. Aquests eren elements que permetien deslligar-se d'una realitat quotidiana que els tenia sota un estricte i autoritari domini.¹⁴

També es van cercar maneres de gaudir d'un oci personal dins el transcurs de les activitats quotidianes. Al cap i a la fi, tots els individus de les societats de l'època moderna vivien marcats per normes imposades per diferents autoritats: Déu, Rei i estament, podrien ser les més evidents. Per la qual cosa, enmig de les moltes obligacions se cercaven maneres de gaudir de forma lliure del temps. Aquest oci, però, podia ser virtuós o bé podia ser improductiu, el qual conduïa a l'ociositat¹⁵.

Doncs així apareixien figures que destorbaven la moral mallorquina. En contraposició del pobre de tota la vida, existia el fals, que es dedicava a la mendicitat. També hi havia el gandul, el qual es negava a treballar passant a ser un marginat econòmic que rebia el rebuig social i, en ocasions, el càstig de les autoritats. Aquest estatus era considerat un perill per a la societat perquè molt probablement podia caure en la delinqüència i la depravació moral¹⁶.

Aquestes persones vivien en l'ociositat, considerada la font de tots els mals. El fet que una persona no tingués una ocupació podia afavorir que caigués més fàcilment en els vicis, que conduïen a la pobresa i aquesta, a la delinqüència¹⁷. D'aquí que, la majoria, acabessin sent marginats socials: els ociosos eren considerats inútils que causaven desordres i atacaven la moral perquè queien en la luxúria i la misèria¹⁸. Hem de tenir en compte que els delictes contra la moral canviaren a mesura que també ho feren les idees sobre la sexualitat, el gènere o la privacitat.¹⁹

En aquest context es troba la figura de l'home de mala vida. Aquesta denominació pot abastar diferents significats perquè no tots tenien el mateix esquema; fins i tot, els ganduls s'hi podrien inscriure. No obstant això, es tracta d'un perfil que participava en la tríada del vici: vi, prostitució i joc²⁰. Deixant la prostitució de banda per ser un tema

¹⁴ PERELLÓ, M. A. "La «festa barroca» a la Mallorca del segle XVII". *Pedralbes: Revista d'història moderna*, 6 (1986), p. 76.

¹⁵ GASCÓN UCEDA, M. I. "Divertirse en la edad moderna. Necesidad social, placer individual y peligro moral". *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos*, VIII (2009), p. 178.

¹⁶ DEYÁ BAUZÁ, M. J. "L'assistència...", p. 14.

¹⁷ ALLOZA APARICIO, Á. "En busca de las causas del crimen. Teorías y estudios sobre delincuencia penal en la España Moderna". *Espacio, Tiempo y Forma, Serie IV, Historia Moderna*, 14 (2001), p. 483.

¹⁸ GASCÓN UCEDA, M. I. (2009). *op. cit.*, p. 179.

¹⁹ ALLOZA APARICIO, Á. (2001). *op. cit.*, p. 475.

²⁰ GASCÓN UCEDA, M. I. (2009). *op. cit.*, p. 180.

complex que requeriria un estudi particular, s'analitzaran els altres dos elements. En primer lloc, el vi i el seu consum, o abús, i en segon lloc, el joc.

El vi era considerat un element de diversió i transgressió,²¹ a banda d'ocupar un paper important en la dieta. El beure era alliberador: abusar de l'alcohol suposava quedar lliure de les obligacions diàries i quotidianes, de manera que oferia la il·lusió de la llibertat per aquell que s'embriagava, tal i com apuntava ja Séneca.²²

Des del segle XVI, en tota la Monarquia Hispànica, i a Mallorca, va augmentar la superfície de terra destinada al conreu de la vinya, provocant un augment del consum dels seus productes: principalment vi o aiguardent, obtingut per la destil·lació. Aquesta tendència va continuar durant el segle XVII, perquè donava beneficis econòmics i fiscals. Aquest creixement era degut a l'augment en la capacitat de consum de la població rural i ciutadana.²³

D'aquesta manera, el cultiu de la vinya va passar a ser un element important en el sí de l'economia mallorquina, gràcies als productes que se'n derivaven: vi, aiguardent i panses, eren els més importants perquè s'exportaven. Ja al segle XVII es va generalitzar el consum d'aquests productes, els quals també s'utilitzaven en l'apotecaria, especialment el vi, encara que es va arribar a veure que, en ocasions, era la causa de la malaltia més que no la cura.²⁴

Tanmateix, el principal derivat del vi era l'aiguardent, un dels productes més consumits. L'augment en la seva producció el convertí en un producte destacat de l'exportació mallorquina durant la segona meitat del segle XVII, arribant a copar importants xifres. De fet, hi ha una clara correspondència, analitzant les xifres aportades per A. Bibiloni, entre el moment de màxima exportació el producte i l'expansió de les terres dedicades al conreu de la vinya.²⁵ L'aiguardent va arribar a constituir-se com el l'únic producte que permetia pal·liar els efectes de la prohibició

²¹ MANTECÓN MOVELLÁN, T. A. "Cencerradas, cultura moral campesina y disciplina social en la España del Antiguo Régimen". *Mundo Agrario*, 14-27 (2013), p. 20.

²² PEÑA DIAZ, M. (2018). *op. cit.*, p. 238.

²³ BIBILONI AMENGUAL, A. *El comerç exterior de Mallorca. Homes, mercats i productes d'intercanvi (1650-1720)*. Palma: El Tall, 1995, p. 82. PEÑA DIAZ, M. (2018). *op. cit.*, p. 243.

²⁴ PEÑA DIAZ, M. (2018). *op. cit.*, p. 244.

²⁵ BIBILONI AMENGUAL, A. *El comerç...*, p. 91.

d'exportar oli -el principal producte d'exportació de Mallorca durant el segle XVII²⁶-, aconseguint arribar a mercats importants en el sector de la vinya, com era el canari.

L'aiguardent era proporcionalment més barat que el vi i era la beguda tradicional de soldats, guàrdies i presos, mentre que el vi es reservava per al cap de família²⁷. Lògicament, l'aiguardent no era l'únic licor que es produïa o consumia. L'exportació d'aquest producte va permetre l'entrada d'altres aliments que permetien fer altres begudes alcohòliques: el sucre i els aromàtics fan pensar en un clar predomini de l'anís.

El factor principal que explica l'expansió de les terres dedicades al conreu de la vinya és que durant els segles XVI i XVII es va produir un augment del consum de vi i aiguardent entre la població mallorquina. La causa era la relació entre aquests productes i les feines més feixugues: el seu component alimentari i el seu poder calòric convertien el vi en un element important dins la dieta: el consum interior arribava a la xifra de 90.000 càrregues anuals.²⁸ De fet, en nombrosos contractes d'arrendament, en vendes o donacions, el vi apareix com un element indispensable d'entrega, igual que el forment o els diners.²⁹

El fet que, tant el vi com l'aiguardent, fossin begudes alcohòliques provocava que el seu abús pogués tenir conseqüències en les persones que les consumien i en les del seu voltant. No només des del punt de vista de la salut, sinó també conseqüències personals i socials. Així doncs, és comú trobar en la documentació l'adjectiu de begut o bevedor com a afegit a altres desviacions o com a insult per a remarcar el vici.³⁰

²⁶ BIBILONI AMENGUAL, A. *Mercaders i navegants a Mallorca durant el segle XVII: l'oli indicador del comerç mallorquí (1650-1720)*. Palma: El Tall, 1992.

²⁷ PUJOL BERTRAN, A. "Alimentació i nutrició a Mallorca. Segle XVII". *Gimbernat*, XXII (1994), pp. 171-177.

²⁸ BIBILONI AMENGUAL, A. (1995). *El comerç ...*, pp. 93 i 85.

²⁹ ARM NOT A-355, ff. 15v-16v, NOT S-67, f. 100v, NOT M-994, ff. 25r-26r, NOT M-998, ff. 145r-148v.

³⁰ MANTECÓN MOVELLÁN, T. A. *op. cit.*, pp. 17 i 22; TABERNERO, C. "Anti-modelos sociales e insultos en la Navarra del siglo de Oro: de *bellacos* a *pícaros*". Arellano, I. (ed.). *modelos de vida y cultura en la Navarra de la modernidad temprana*". Navarra: IDEA - Instituto de Estudios Auriseculares" 2016, p. 267.

L'altre gran nucli que pertorbava la moral en tot el context europeu i que contribuïa a aquesta “mala vida” era el joc, principal activitat dels marginats³¹. Estava considerat una vàlvula d'escapament per alliberar tensió, igual que el beure. El joc era un acte voluntari per la qual cosa donava la sensació de llibertat alhora que permetia l'expressió de tots els sentiments durant el seu desenvolupament. Participar en el joc suposava crear un sentiment de comunitat entre el grup i es legitimaven comportaments normalment no acceptats en la realitat quotidiana.³² D'aquí que la violència fos habitual provocada per diferents causes: trapes, apostes, pèrdua de l'orgull i l'honor, i es veia agreujada per la ingesta d'alcohol.³³

El joc va ser objecte de regulació des de l'Edat Mitjana. A Mallorca, Pere IV, al 1377, va arribar a declarar el cessament total dels jocs de tafureria, els quals ja estaven prohibits per antics pregons, però que eren permesos des de quinze dies abans de Nadal fins a quinze dies després. S'anul·lava la comissió de vendre les tafureries i determinava que fossin eliminades per sempre a causa de les blasfèmies, pecats i corrupció de la joventut que provocaven.³⁴

Tanmateix, tant a Mallorca com arreu, les ordinations i lleis que regulaven o prohibien el joc van ser sistemàticament ignorades.³⁵ Per la qual cosa no és d'estranyar que arribés a ser una preocupació constant per les autoritats: era el desencadenant de passió, violència i runa dels seus participants a causa de les apostes. En qualsevol joc on pogués intervenir l'atzar o l'habilitat s'apostava, d'aquí que fos objecte constant de vigilància i control.³⁶

Els jocs eren diversos encara que n'hi havia dos especialment destacats: els daus i les cartes. Els primers van anar perdent protagonisme a principis de l'Edat Moderna en favor de les cartes, les quals van arribar a gaudir d'un èxit molt estès.³⁷

³¹ VINCENT, B. “La cultura de los marginados en la Europa de la época moderna”. FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *Furor et rabies. Violencia, conflicto y marginación en la Edad Moderna*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2002, p. 348.

³² GASCÓN UCEDA, M. I. (2009). *op. cit.*, pp. 180-181.

³³ BERNAL SERNA, L. M. “Los espacios de la violencia. Tabernas y fiestas en Vizcaya (1560-1808)”. *Vasconia*, 33 (2003), pp. 412-413.

³⁴ MUT CALAFELL, A., PLANAS ROSSELLÓ, A. I URGELL HERNÁNDEZ, R. *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Documents i compilacions legals*. Palma: Parlament de les Illes Balears, p. 173. ARM, Còdex 9 (Llibre de n'Abelló), f. 124.

³⁵ BERNAL SERNA, L. M. *op. cit.*, p. 418.

³⁶ GRAULLERA SANZ, V. (2002). “Los marginados en la Corona de Aragón”. FORTEA, J. I, GELABERT, J. E. I MANTECÓN, T. A. *op. cit.*, p. 295.

³⁷ VINCENT, B. *op. cit.*, p. 348; GASCÓN UCEDA, M. I. *op. cit.*, p. 185.

Tot aquest temps s'ha parlat en masculí perquè aquest tipus d'oci estava protagonitzat, gairebé exclusivament, per homes en espais eminentment masculins, com eren les tavernes³⁸. Eren espais de sociabilitat, que solia tenir una clientela habitual, sobretot joves i persones de mal viure, com prostitutes i bandolers, on s'abusava del vi, del joc i, en ocasions, també del menjar.³⁹ D'aquí que fossin testimoni (de la mateixa manera que els bordells) de bregues, violència i incidents entre beguts, rufians i altres personatges marginats⁴⁰.

Se sap que les dones també participaven d'aquesta ociositat, malgrat estar sotmeses a un judici moral molt més estricte⁴¹, però en el cas de Mallorca no se n'han trobat casos, encara. Tots els casos estudiats i presentats a continuació van estar protagonitzats per homes, el que no vol dir que fos un comportament exclusiu del gènere masculí, sinó que era més habitual, precisament per la condemna social i moral que patia la dona quan es movia en aquests ambients.

II. Casos: característiques i conseqüències

Els casos estudiats se situen entre la segona meitat del segle XVI i les primeres dècades del segle XVII. Procedeixen de l'anàlisi de les resolucions fetes pel virrei de Mallorca en resposta a sol·licituds presentades per la població, de manera que ofereixen un testimoni en primera persona de la situació que es vivia.⁴²

El vi i el joc són els elements que més apareixen en la documentació com els factors determinants d'aquesta mala vida. En ocasions, se cercaven causes per entendre perquè una persona havia caigut en aquests vicis, com les males companyies. En aquest sentit destaca la petició de Maria Roca, viuda, qui culpava a Salvador Massot del mal camí que havia pres el seu fill.

El seu espòs havia mort deixant hereu universal al seu fill Antoni, qui hi podria accedir a partir dels catorze anys. Antoni va ajuntar-se amb Salvador Massot (conrador), qui, segons la seva mare, l'havia portat a la mala vida: li donà armes, l'incitava a emprendre venjança per la mort del seu pare i el feia malbaratar la seva hisenda. Tant era així que no podia fer-se càrrec de la manutenció de la seva família i,

³⁸ Resulta interessant l'anàlisi de la figura dels taverners que es fa a PEÑA DIAZ, M. *op. cit.*, pp. 248-249.

³⁹ BERNAL SERNA, L. M. *op. cit.*, pp. 410-417.

⁴⁰ VINCENT, B. *op. cit.*, p. 342; GRAULLERA SANZ, V. *op. cit.*, pp. 303 i 309.

⁴¹ GASCÓN UCEDA, M. I. *op. cit.*, pp. 187-192.

⁴² Tota la documentació estudiada és de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM).

molt manco, podia satisfer els deutes. Per això, Maria demanava que es nomenés un curador per la persona d'Antoni i de la seva heretat. Aportà cinc testimonis que corroboraren la mala influència que havia exercit Salvador Massot sobre Antoni, fent-lo dilapidar la seva herència en els vicis habituals. El virrei optà per nomenar un curador, tal i com demanava la mare⁴³.

Per tant, les males influències s'erigien com una de les causes més habituals d'aquest *modus vivendi*. Altres que s'esgrimien eren el tarannà personal o, en casos més excepcionals, malalties mentals, com la demència⁴⁴.

Tanmateix tots els homes de mala vida compartien una sèrie de característiques comunes. En primer lloc, tots pecaven d'abús, ja fos de menjar, beure o del joc i alguns de les tres coses, com és el cas de Nicolau Crespí. El seu oncle patern sol·licitava que es nomenés un curador per al seu nebot, perquè menjant i bevent “amb infructuoses y dolentas companyias va dissipant son patrimoni”.⁴⁵ O també Joan Lobera, del qual, els testimonis aportats per la seva esposa declaraven que havia gastat bona part dels seus béns en mals usos de beure i menjar.⁴⁶

L'abús del joc es veu en el cas de Nicolau Crespí, perquè s'esgrimia que s'havia jugat 1.300 lliures⁴⁷ i les havia perdudes, suposant això un gran mal per a la seva heretat. També havia fet carregar moltes pòlisses que no pagava per seguir jugant. Malgrat Nicolau va desmentir aquestes acusacions, el virrei, davant els testimonis aportats, decidí nomenar un curador per ell i pels seus béns, el qual no va ser altre que el seu oncle patern, el prevere Pere Crespí⁴⁸.

Aquest exemple permet comprovar com no era un assumpte menor rebre aquest tipus d'acusacions. Es desprèn la importància que tenia retirar aquests personatges de l'àmbit públic, ja que constantment s'assenyala la necessitat d'evitar els inconvenients que podien causar: acumular més deutes, perjudicar altres membres de la societat, donar mal exemple, etc.

⁴³ ARM AA 62, ff. 200r-206r.

⁴⁴ ARM AA 100, ff. 237v-255r. Aquest cas és posterior als estudiats, ja que és de l'any 1699, però entra dins les mateixes característiques.

⁴⁵ ARM AA 51, f. 123v.

⁴⁶ ARM AA 58, ff. 405r-406v.

⁴⁷ Es tracta de lliures mallorquines, cosa que no s'especificarà d'ara endavant.

⁴⁸ ARM AA 51, ff. 123v-127v.

La documentació estudiada mostra a través dels demandants i dels testimonis presentats aquesta figura de l'home de mala vida, al qual en moltes ocasions se li fa menció a través de l'expressió “persona prodiga” o “fill pròdig”, en referència a la paràbola bíblica. Aquesta és la marca que indica la segona característica comuna: el malbaratament de la hisenda i dels béns propis i aliens.

Els diners es destinaven al joc o als altres vicis esmentats. De fet, molts contragueren tants deutes que acabaren en els carcers reials. Aquest va ser el cas de Pere Onofre Soler, qui havia malbaratat tot el seu patrimoni, del qual només quedaven 167 lliures censals, dues cases en runes, i unes rotes arrendades per 100 lliures anuals. Fins i tot, s'havia gastat el dot que havia aportat la seva esposa Basilica, la qual havia quedat sola amb cinc infants i la seva sogra. Com a encarregat dels pocs béns que quedaven de Pere Soler, el curador es quedava els pocs beneficis que donaven com a salari, de manera que Basilica no tenia cap mitjà ni recurs per sobreviure. Per això, demanava que es destituís al curador, i li fossin cedides a ella les pensions de les 167 lliures censals, i també reclamava que se li fixés alguna ajuda per a la seva família tenint en compte el valor del dot i drets dotals que ella havia aportat (set quarterades de terra que donaven uns beneficis de quatre mil lliures).

Per a corroborar aquesta situació aportà quatre testimonis, els quals explicaven que Pere havia arruïnat tota la hisenda familiar per la mala vida que portava, deixant a la seva esposa, que era de bon estament, en una situació de pobresa. El decret taxà per a tota la família 150 lliures, que havien de procedir de les pensions de les 167 lliures censals i dels fruits que quedessin de les rotes.⁴⁹

Aquest malbaratament és comú a tots els casos estudiats, amb conseqüències econòmiques més o manco greus dependent de quan era denunciada la malifeta. En qualsevol cas, serveix per entendre que viure amb una persona que gastava contínuament tenia sèries conseqüències per al seu entorn més directe que era, fonamentalment, l'esposa i la família.

El cas anterior il·lustra molt bé com a partir de l'acció d'un home que invertí tots els seus béns en vicis, les conseqüències més greus les patí la seva esposa i la seva família. L'única conseqüència que patí ell, en aquest cas concret, va ser passar un temps en els carcers reials, com va passar amb altres casos similars. Però així i tot, no sempre passava; acabaven en la presó quan s'havien traspassat certs límits: provocar escàndols, no pagar molts deutes, excés de violència o transgressió de pecats, com la

⁴⁹ ARM AA 62, ff. 604v-608r.

gola o la luxúria⁵⁰. D'aquesta manera, la presó esdevenia també un altre espai de confluència de marginats: criminals, rodamons, jugadors i pobres arruïnats⁵¹.

La pobresa era una de les conseqüències més habituals que patien els familiars dels homes de mala vida. Per això no és estrany trobar peticions d'esposes que demanaven ajudes pecuniàries per a poder mantenir-se a elles i a les seves famílies, davant la incapacitat dels homes de la seva família d'assumir el manteniment familiar. Aquesta situació provocava, en moltes ocasions, problemes judicials, com bé podien ser plets o demandes de restitucions dotals. De fet, Caterina Lobera, esposa de Pere Lobera, demanava que es nomenés un curador pels béns del seu marit i que es taxés alguna ajuda per a poder sobreviure, però també exigia que se li restituïssin les 400 lliures i vint quarteres d'oli que ella havia aportat com a dot pel seu matrimoni. Com a la resta de casos, s'aportaren testimonis que corroboraren que el seu marit era "persona prodiga" i que havia gastat tots els béns de la seva hisenda en vicis, com el beure⁵².

La petició de restitució dotal és mostra que les dones eren les més afectades per la mala vida dels esposos. En moltes ocasions no es podia dur a terme la restitució dotal perquè els marits ho havien dilapidat tot en joc, beure o dones, de manera que ni tan sols podien pagar la seva manutenció⁵³. Al cap i a la fi, el dot era dels únics béns dels que la dona tenia la propietat en l'Edat Moderna, malgrat estava administrat pel seu marit el temps del matrimoni.

Tanmateix, en parlar de l'abús del vi o del joc, la conseqüència més comú i evident era la violència. L'alcohol desinhibeix, i en l'Edat Moderna es consumia en les tavernes després de la jornada de feina i també en les festes arreu d'Europa, com explica Rousseaux sobre Nivelles. La majoria dels actes de violència es cometien els horabaixes i a les nits, els diumenges i els dies de festa, és a dir, quan no hi havia treball i la cervesa i l'aiguardent corrien en abundància i els habitants d'aquesta ciutat es dedicaven a participar del joc.⁵⁴

⁵⁰ PEÑA DIAZ, M. *op. cit.*, p. 242.

⁵¹ VINCENT, B. *op. cit.*, p. 343.

⁵² ARM AA 58, ff. 405r-406v.

⁵³ LORENZO PINAR, F. J. "Actitudes violentas en torno a la formación y disolución del matrimonio en Castilla durante la Edad Moderna". FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *op. cit.*, p. 177.

⁵⁴ ROUSSEAUX, X. "La violencia en las sociedades premodernas: Nivelles, una ciudad de Brabante a lo largo de cinco siglos". FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *op. cit.*, p. 146.

La violència, agreujada per l'alcohol, podia tenir com a víctimes als altres participants en el joc,⁵⁵ o bé podia afectar a l'entorn més proper de qui l'exercia. En aquestes circumstàncies es donava el maltractament de l'home cap a la seva esposa. De fet, molts autors coincideixen en traçar el perfil del marit ebri com a comú entre els maltractadors.⁵⁶

Totes les conseqüències que solien derivar-se de la mala vida són presents en l'extens cas de Jaume Sureda, que durà dos anys. S'inicià amb la demanda feta per la seva mare, Lluïcia, i les seves germanes: Antonina Frau, Elionor Busqueta, Margalida Riera (viudes), Caterina (esposa de Rafel Gil, mercader) i Nicolava (esposa de Rafel Pou, cirurgià). Les dues darreres estaven casades amb homes provinents dels estaments benestants del Regne, cosa que indica que la família pertanyia a un grup social semblant, és a dir, del mateix estatus econòmic.

Lluïcia explicava que el seu marit, Martí, que estava malalt de gota, havia fet donació universal dels seus béns al seu fill Jaume al 1593, amb la condició que havia de cuidar al matrimoni en les velleses, alimentar-los i donar-los tot el que requerissin.

Malgrat aquestes condicions i que Lluïcia i Martí ja eren majors i ell estava malalt, Jaume es negava a cuidar-los ni alimentar-los, els amenaçava i atemptava contra ells: “y fins a venir a posar les mans violentes de sobre dels dits procurant los llevarlos la vida poca quels resta”. Fins i tot, impedia que les seves germanes poguessin tenir cura dels seus progenitors, utilitzant els mateixos mètodes: la violència i l'amenaça. De fet, intentà clavar una daga a una de les seves germanes, qui havia acudit a cuidar del seu pare, qui feia més de cinc mesos que estava postrat al llit, estant tan afectat que no podia ni parlar.

La mare i les germanes denunciaven que Jaume s'acompanyava d'homes “de mala vida i viciosos” amb qui gastava la poca hisenda que els restava en bodegues, tavernes i llocs profans. Fins a tal punt que, en un moment, va fer crida enmig del carrer per vendre en encant públic els mobles que quedaven a casa del seu pare. Degué fer tal escàndol que acabà en els carcers reials. Per evitar que Jaume deixés en l'absoluta runa als seus pares, les demandants sol·licitaven que es nomenés un curador perquè administrés la hisenda familiar. Tan violenta devia ser la manera d'actuar de Jaume,

⁵⁵ BERNAL SERNA, L. M. *op. cit.*, p. 412.

⁵⁶ LORENZO PINAR, F. J. *op. cit.*, p. 178; REGUERA, I. “Malos tratos y violencia conyugal en la sociedad vasca de la Edad Moderna”, *Memoria y civilización*, 16 (2013), p. 168.

que la seva mare i les seves germanes suplicaven que no se'l tragués dels carcens reials fins que no hi hagués el decret i la solució publicats.⁵⁷

Jaume Sureda, “el fill pròdig”, va ser tret de casa seva per la mala administració que havia fet. El curador, però, explicava que el seu pare, Martí, li havia fet donació de mil lliures en contemplació del seu matrimoni amb Anna Socies. Com que Jaume marxava del Regne se li havia de donar part d'aquesta quantitat; mentrestant, la seva esposa reclamava ajuda econòmica i la restitució dotal per a poder mantenir-se a ella i a la seva filla comú, Elisabet. El decret va concedir cinquanta lliures a Jaume, perquè era el poc que quedava a l'heretat i es van taxar trenta lliures anuals per a Anna i la seva filla.⁵⁸

Amb pocs dies de diferència, els pares de Jaume reclamaren també la fixació d'aliments⁵⁹, perquè s'havien quedat sense casa. Havien de pagar el lloguer de la nova casa i també una dona que els servís i tingués cura d'ells, a la qual també havien de mantenir. A més, demanaven que es revoqués el decret que concedia trenta lliures a Anna Socies, ja que argüien que no havia arribat a aportar dot. Tanmateix, se'ls van taxar tots els diners que poguessin obtenir dels censals i arrendaments que quedaven a l'heretat (que eren pocs), deduïdes les trenta lliures de la seva nora.⁶⁰

La mala vida de Jaume havia causat greus efectes en els seus familiars: violència, por i pobresa. La situació de pauperització era cada cop pitjor, ja que fins i tot Lluïcia es veu obligada a demanar la destitució del curador perquè no podien assumir el seu salari i va ser substituït pel seu gendre, Rafel Pou, cirurgià, qui exerciria la tasca de franc.⁶¹

Pou inaugurà el càrrec fent una demanda per a poder vendre terres i arrendar algunes cases que quedaven de l'heretat de Martí Sureda per poder afrontar la seva subsistència. Les cases van ser arrendades a una de les filles del matrimoni, a Elionor Busquets Sureda, per quaranta lliures anuals. Al mateix temps, Anna Socies tornà a reclamar la restitució dotal, però aquest cop aportà quatre testimonis per a contrarestar l'argument anterior dels seus antics sogres, ja que en aquesta nova suplicació apareixia com a “esposa de Francesc”. Es va concedir al curador la facultat

⁵⁷ ARM AA 59, ff. 101r-102v.

⁵⁸ ARM AA 59, ff. 151r-152v.

⁵⁹ Segons el DCVB: assistència pecuniària que donen a algú per a la seva manutenció i subsistència. <https://dcvb.iec.cat/>

⁶⁰ ARM AA 59, f. 153r-v.

⁶¹ ARM AA 59, ff. 262r-263r.

de constituir advocat i procurador per a poder arribar a un acord sobre la restitució dotal, ja que els béns no bastaven ni per a fer front al manteniment del matrimoni.⁶²

Gairebé nou mesos després arribà la conclusió del cas. Lluçia, a través del seu procurador, demanava que es retirés al seu gendre de la curació i es nomenés un curador adjunt per a oir els comptes de l'administració que havia fet. El motiu era que Martí, el seu marit havia mort de gota i el seu fill, Jaume, també havia mort. Així, la poca herència que quedava li va ser traspassada com a hereva usufructuària i al seu net Martí com a hereu propietari. Els testimonis que aportà corroboraven el bon estat de salut i el ple enteniment de Lluçia, la qual ara també es podria recolzar en el seu net Martí, que ja tenia catorze anys.⁶³

La mala vida de Jaume havia condemnat a les dones de la seva família a les conseqüències més habituals que suposava aquest *modus vivendi*: patir violència i pobresa durant anys de la seva vida. En observar qui patí aquests efectes en els casos anteriorment exposats, també es pot comprovar que van ser les dones: esposes, mares, germanes, etc.

S'ha de tenir en compte que les dones eren més vulnerables en el terreny econòmic perquè no podien disposar de primera mà dels seus béns, de manera que era fàcil que el seu marit, pare o fill malbaratés els seus diners i possessions, quedant ella sense cap recurs al seu abast. A banda d'això, la violència exercida pels marits contra de les seves esposes també era comú, no només quan l'home portava mala vida; en alguns casos va significar la separació del matrimoni.⁶⁴

No obstant això, les dones familiars d'un d'aquests homes de mala vida van ser les que van denunciar aquesta conducta, demostrant també la importància i el pes de la moral, ja no només en la societat, sinó en la dona. Ella era garant de l'honra familiar i, encara que l'home era qui havia de salvaguardar-la, es veu com en aquests casos, la dona va ser qui va assumir aquesta tasca davant l'atac moral, físic i econòmic. Per tant, la dona va assumir un rol que, suposadament, no li corresponia per a mantenir i guardar la reputació familiar davant el "mal" comportament d'algun dels homes del seu entorn.

⁶² ARM AA 59, ff. 299r-303v.

⁶³ ARM AA 59, ff. 431r-433r.

⁶⁴ BAUÇÀ NICOLAU, V. "La violència física i econòmica contra les dones a la Mallorca del segle XVII: una aproximació". *SCRIPTA: Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 16 (2020), pp. 343-365.

A més a més, en ser elles mateixes les qui patien les conseqüències es demostra la seva capacitat de demanar ajuda a qui corresponia per a sortir d'aquesta situació. Comptar amb testimonis com el de Caterina Lobera o de Lluçia Sureda i les seves filles ens permet entendre les circumstàncies per les que passaven i com van utilitzar tots els recursos que tenien a l'abast per a sortir-ne. D'aquesta manera, es van servir d'ajuda de veïnats, com va ser el cas de Lluçia Sureda per a defensar-se de la violència del seu fill. Altres van demanar a coneguts que servissin de testimonis davant l'administració i la justícia; i totes van utilitzar el recurs al virrei per a aconseguir sortir de la situació de penúria que travessaven.

Així doncs, es pot concloure que les dones que patien les conseqüències de la mala vida dels homes del seu entorn van saber utilitzar les opcions que tenien al seu abast per a sortir del sofriment, físic o econòmic, al qual estaven sotmeses.

Conclusió

És innegable l'existència habitual d'homes de mala vida al llarg de l'Edat Moderna, entenent per això el mateix concepte del moment. És a dir, homes dedicats als vicis i a l'ociositat: l'abús de l'alcohol, el joc i la prostitució. En aquest treball s'han analitzat els dos primers elements i les conseqüències que van provocar a partir l'estudi de diversos casos que es van donar al Regne de Mallorca en el tombant del segle XVI cap al XVII.

L'expansió de les terres per al cultiu de vi, comú a tota l'Europa moderna, i la difusió dels jocs i apostes corroboren la seva rellevància dins de la societat de l'Antic Règim. Al cap i a la fi, era una manera de defugir d'una realitat normativitzada en tots els aspectes i amb una moral estricta que veia pecat per tot arreu. El problema no era l'alcohol o el joc, sinó l'abús o el mal ús que se'n feia a causa de les conseqüències que tenia pels protagonistes d'aquesta mala vida i, sobretot, pel seu entorn. D'aquí que les autoritats, des de l'Edat Mitjana, regulessin aquests aspectes.

Malgrat en altres llocs s'ha documentat la presència de dones en espais com les tavernes, a Mallorca, de moment, encara no n'hem trobat cap cas. Així i tot, no era tan comú trobar una dona tenint aquest tipus de conductes per l'estricta vigilància moral a la qual estaven sotmeses i per la mateixa idea de l'honra: una dona carregava el pes de ser el centre de l'honra i l'honor de la família. Per la qual cosa, la seva realitat no podia ser tan despreocupada com la dels homes del seu voltant.

De la mateixa manera que tampoc no era jutjada amb la mateixa vara de mesurar. Una dona no podia tenir temps lliures i, molt manco, gaudir-ne. Si l'ociositat en l'home era criticable, en la dona encara ho era més. Aquí entrava en joc l'ideal masculí de la clausura de la dona.⁶⁵

Per altra banda, malgrat a Mallorca hi havia separació de béns, durant el matrimoni era l'home qui administrava els béns de la dona, que bàsicament era el dot, de manera que no en podia disposar directament. Per això, en les peticions apareixen les restitucions dotals: reclamaven allò que els pertanyia. D'igual manera que exigien la seva manutenció quan es trobaven afectades per les circumstàncies exposades: pobresa i violència exercida per l'home “vividor”.

Per a sortir-ne van adoptar diferents solucions servint-se de l'ajuda i recursos administratius i judicials al seu abast. Van intentar pal·liar la pobresa a través de nomenaments de curadors, la venda o arrendament d'immobles i la reclamació d'ajudes pecuniàries. Pel que fa a la violència, en moltes ocasions, la separació va ser la millor opció, la qual exigia la restitució dotal, que donava a la dona la capacitat de poder gestionar els seus propis béns. Quan la violència era exercida contra altres membres de la família l'expulsió o la distància també van servir de solució.

Tots aquests remeis van ser demanats i concedits per i a les dones de la família que patien directament les conseqüències de la mala vida dels homes del seu entorn, per la qual cosa van demostrar que sabien què havien de fer per obtenir una vida millor.

Fonts: totes procedents de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM)

AA 51	AH 4262	Còdex 9
AA 58	NOT A-355	
AA 59	NOT S-67	
AA 62	NOT M-994	
AA 100	NOT M-998	

⁶⁵ “La pretensión, fuertemente arraigada en el terreno de lo teórico y lo simbólico, de mantenerlas enclaustradas y permanentemente ocupadas experimenta un notable incremento durante los siglos modernos.” – GASCÓN UCEDA, M. I. (2009). *op. cit.*, p. 187.

Bibliografia

- ALLOZA APARICIO, Á. (2001). “En busca de las causas del crimen. Teorías y estudios sobre delincuencia penal en la España Moderna”. *Espacio, Tiempo y Forma, Serie IV, Historia Moderna*, 14, pp. 473-489.
- ÁLVAREZ CORA, E. (2016). “La definición del delito entre los siglos XVI y XVIII”. *Ius fugit*, 19, pp. 35-63.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, ALVARIÑO, A. (1998-1999). «Rango y apariencia. El decoro y la quiebra de la distinción en Castilla (ss. XVI-XVIII)». *Revista de historia moderna*, 17, pp. 263-278.
- ANTONUCCI, F. (2013). “[Sobre construcción y sentido de ‘La dama duende’ de Calderón](#)”. Alicante: Biblioteca virtual Miguel de Cervantes.
- BAUÇÀ NICOLAU, V. (2020). “La violència física i econòmica contra les dones a la Mallorca del segle XVII: una aproximació”. *SCRIPTA: Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 16, pp. 343-365.
- BERNAL SERNA, L. M. (2003). “Los espacios de la violencia. Tabernas y fiestas en Vizcaya (1560-1808)”. *Vasconia*, 33, pp. 409-424.
- BIBILONI AMENGUAL, A. (1992). *Mercaders i navegants a Mallorca durant el segle XVII: l'oli indicador del comerç mallorquí (1650-1720)*. Palma: El Tall.
- BIBILONI AMENGUAL, A. (1995). *El comerç exterior de Mallorca. Homes, mercats i productes d'intercanvi (1650-1720)*. Palma: El Tall.
- CHARTIER, R. (2002-03). “La construcción estética de la realidad. Vagabundos y pícaros en la Edad Moderna”. *Tiempos modernos*, 7, pp. 1-15.
- DEYÁ BAUZÁ, M. J. (1998). *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (segles XVI-XVII)*. Palma: El Tall.
- DEYÁ BAUZÁ, M. J. (2011). “L'assistència social a Mallorca durant l'Antic Règim”. PASCUAL, A. (coord.). *De la beneficència a l'estat del benestar. Història dels serveis socials a Mallorca (s. XVI-XX)*. Palma: Consell de Mallorca. Departament de Benestar social. Institut mallorquí d'Afers Socials, pp. 13-32.
- [DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR.](#)
- GASCÓN UCEDA, M. I. (2009). “Divertirse en la edad moderna. Necesidad social, placer individual y peligro moral”. *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos*, VIII, pp. 175-198.
- GRAULLERA SANZ, V. (2002). “Los marginados en la Corona de Aragón”. FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *Furor et rabies. Violencia, conflicto y marginación en la Edad Moderna*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, pp. 285-312.
- JUAN VIDAL, J. (1976). “Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna”. *Mayurqa: revista del Departament de ciències històriques i teoria de les arts*, 16, pp. 87-113.
- LORENZO PINAR, F. J. (2002). “Actitudes violentas en torno a la formación y disolución del matrimonio en Castilla durante la Edad Moderna”. FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *Furor et rabies. Violencia, conflicto y marginación en la Edad Moderna*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, pp. 159-182.
- MANTECÓN MOVELLÁN, T. A. (2013). “Cencerradas, cultura moral campesina y disciplina social en la España del Antiguo Régimen”. *Mundo Agrario*, 14 (27), pp. 1-29.
- MUT CALAFELL, A., PLANAS ROSSELLÓ, A. I URGELL HERNÁNDEZ, R. *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Documents i compilacions legals*. Palma: Parlament de les Illes Balears.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 13 (2021/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2021/ISSN 1676-5818

- PEÑA DIAZ, M. (2018). “Días de vino y risas. Arte, literatura y transgresiones cotidianas (siglos XVI-XVII)”. *Studia historica, Historia moderna*, 40 (1), pp. 233-259.
- PERELLÓ, M. A. (1986). “La «festa barroca» a la Mallorca del segle XVII”. *Pedralbes: Revista d'història moderna*, 6, pp. 71-82.
- PUJOL BERTRAN, A. (1994). “Alimentació i nutrició a Mallorca. Segle XVII”. *Gimbernat*, XXII, pp. 171-177.
- REGUERA, I. (2013) “Malos tratos y violencia conyugal en la sociedad vasca de la Edad Moderna”, *Memoria y civilización*, 16, pp. 137-174.
- ROUSSEAU, X. (2002) “La violencia en las sociedades premodernas: Nivelles, una ciudad de Brabante a lo largo de cinco siglos”. FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *Furor et rabies. Violencia, conflicto y marginación en la Edad Moderna*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, pp. 129-156.
- TABERNERO, C. (2016). “Anti-modelos sociales e insultos en la Navarra del siglo de Oro: de *bellacos* a *pícaros*”. Arellano, I. (ed.). *modelos de vida y cultura en la Navarra de la modernidad temprana*. Navarra: IDEA (Instituto de Estudios Auriseculares”, pp. 251-280.
- VINCENT, B. (2002). “La cultura de los marginados en la Europa de la época moderna”. FORTEA, J. I, GELABERT, J.E. I MANTECÓN, T. A. *Furor et rabies. Violencia, conflicto y marginació en la Edad Moderna*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, pp. 339-351.